

MEDENİYET KAVGASI MI, AVRUPA DEĞERLERİ ÜZERİNE BİR TARTIŞMA MI?*

Oliver ROY**

Hollanda'da cinayetin yarattığı gürültü, "çokkültürlülük" meselesine vurgu yapmakta ve bunu bir medeniyet kavgasının ifade biçimi olarak lanse etmektedir. Oysa hiç kimse neden "geleneksel müslümanlar"ın değil de Batıya yönelimli ve yeniden müslüman olan kişilerin eylemlere karıştığını bize açıklayamıyor.

Çeviren: Kadir CANATAN

Hollanda'da bir şok dalgası yaratan Theo van Gogh'un öldürülmesi olayı, büyük oranda 2002 yılında Pim Fortuyn'un seçim başarısına kadar egemen olan çokkültürcü yaklaşımın iflasının açık bir kanıtı olarak yorumlanmıştır. Buna göre cinayet, Batılı değerleri onaylamakta yetersiz kalan Arap veya "Müslüman" kültürün kızgın bir ifade biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Eğer cinayeti işleyen fail ve olayda sorumluluğu olan diğer kişiler, hemen hemen hiç Hollandaca konuşmayan ve kapalı göçmen cemaatinin içinde yaşayan geleneksel müslümanlar olsaydı, bu iddia doğru olabilirdi. Fakat Theo van Gogh'un öldürülmesiyle ilgili olarak suçlanan Muhammed B., her ne kadar Fas kökenli bir ailede doğmuş olsa da neticede Hollandalı bir yurttuştur. Tutuklanan diğer iki kişi, Jason W. en Jermaine W. ise Hollanda-Amerikan kökenli olup İslam'a sonradan girmiş gençlerdir.

Avrupa'da Müslüman Radikalleşmesinin Yolları

Hollanda'daki gelişmeler Avrupa'nın diğer bölgelerindeki gelişmelerle tam bir uyum içinde görünüyor. Seksenli yılların sonundan bu yana gerek İslam

la ilişkili şiddet gerekse radikal grupların kimlik kalıpları Avrupa'daki trenlerle benzer bir gelişme içindedir. Her ne kadar İran'da Ayetullah Humeyni'nin fetvası salt siyasal sebeplerle verilmişse de Bradford'ta Salman Rüşdü'nün Şeytan Ayetleri kitabına karşı yapılan gösteriler Batı'da yaşayan Müslümanların Avrupa'da "İslam'ın kutsal değerlerine karşı işlenen saygısızlıklara (blasphemy) karşı korunması", ilk defa Müslümanlar tarafından açıkça ifade edilen toplumsal bir talebi dile getirmektedir. 1994 ve 1995 yılının yaz aylarında Fransa'da İslamcı radikaller bir seri terörist eylem gerçekleştirdiler. Bir çok Avrupalı genç müslüman dünyadaki cihat hareketlerine (Afganistan, Bosna, Çeçenya, Keşmir ve şimdilerde Irak) katılmaya başladılar, her ne kadar bunların hespi terörist olmamışsa da bazıları Al Kaide'ye dahil olmuşlardır. Aşağı yukarı 20 kadar Avrupalı müslüman Guantanamo'da hapse girdiler. Hatta çoğunun Al Kaide ile doğrudan bağlantıları olmasa da Afganistan'da Taliban yanında savaşmaya gittiler. Pek çok terörist eylem Batı'da yaşayan genç müslümanlar tarafından hazırlandı veya planlandı. Hatta bu grup, 2004 yılında Madrid'de gerçekleştirilen öldürücü bombalardan so-

rumludur. Tüm bu olayların ortak bir yönü bulunmaktadır.

Tüm bu olaylar göze alındığında Batı Avrupa'daki ikinci kuşak Müslümanlar arasındaki radikalleşme süreci yeni sayılmaz. Bu gençler kabaca üç kategoriye ayrılabilirler: 1) Aileleri Kuzey Afrika'dan gelen ikinci kuşak erkekler, 2) İş veya eğitim amacıyla Kuzey Afrika veya Orta Doğu'dan gelen erkekler, 3) Dışlanmış gruplar (Müslüman olmayan azınlıklar, siyah veya Karayipli gençler. Bu gruplar suç işleyerek hapse düşmüşler ve orada arkadaşları yoluyla İslamı keşfederek müslüman olmuşlardır. Bunlar içinde uyuşturucu kullananlar bunu İslam sayesinde bırakmışlardır). Bu grupların hepsi Batılı bir yönelim içinde olup İslam içinde ortayolu takip etmektedirler.(1) Van Gogh'un öldürülmesi iki eğilimin bir araya gelmesinin bir sonucudur: İslam'ın kutsal değerlerine yönelik saldırılarla mücadele talebi ile Batılı genç müslümanların "uluslararası cihat" hareketlerine katılımı.

Bu genç radikallerin Batılılaşması bir çok noktadan aşıkardır: Batı dillerini akıcı bir şekilde konuşuyorlar (çoğu zaman Arapça konuşamıyorlar), Batılı bir ülkenin vatandaşlığını elde etmişler, Avrupa-

Bu genç radikallerin Batılılaşması bir çok noktadan aşıkardır: Batı dillerini akıcı bir şekilde konuşuyorlar (çoğu zaman Arapça konuşamıyorlar), Batılı bir ülkenin vatandaşlığını elde etmişler, Avrupalı kadınlarla evliler, Batılı bir ebeveynleri var ve 'yeniden doğmuş' müslümanlardır (Yani İslamı sonradan keşfetmişlerdir). Çok az veya hiç dini bir okula gitmemişlerdir.

lı kadınlarla evliler, Batılı bir ebeveynleri var ve 'yeniden doğmuş' müslümanlardır (Yani İslamı sonradan keşfetmişlerdir). Çok az veya hiç dini bir okula gitmemişlerdir. Bu 'yeniden doğmuş' müslümanların ağırlığı radikal gruplar içinde hiç küçümsememelidir. Son on yıl içinde Avrupa'da ortaya çıkartılmış olan bütün radikal ağların hemen hemen hepsinde en azından bir 'yeniden doğmuş' müslüman tespit edilmiştir. Van Gogh'un öldürülmesinden sorumlu olan grup, bu kalıplara oturmaktadır: Muhammed B. akıcı bir şekilde Hollandaca konuşuyor, bir Hollanda vatandaşı ve açıktır ki 'yeniden doğmuş' bir müslümandır. Ki o fanatik bir kişi oluncaya dek normal bir yaşamı vardı. Son olarak Muhammed B. ile birlikte tutuklanan diğer iki genç Amerika kökenli bir siyah askeri memur ile Hollandalı bir kadının çocukları olup, dini ve askeri eğitim için Pakistan'a gitmişlerdir.

Dinin Kültürel Köklerinden Kopması (Deculturation)

Hollanda'da cinayetin yarattığı gürültü, "çok-kültürlülük" meselesine vurgu yapmakta ve bunu bir medeniyet kavgasının ifade biçimi olarak lanse etmektedir. Oysa hiç kimse neden "geleneksel müslümanlar"ın değil de Batıya yönelimli ve yeniden müslüman olan kişilerin eylemlere karıştığını bize açıklayamıyor. Cevap şudur: İstisna olarak görülen şey (fanatik Batı yönelimli müslüman) aslında kuraldır. Radikal olanların terrorist olma keyfiyeti daha fazladır. Bunlar geleneksel kültür içinde yetişmiş sayılmazlar. İslami radikalleşme, bozulmamış bir kültürün değil kültürel köksüzleşmenin (deculturation) bir sonucudur. Bu, kültür kavramının kastettiği anlama aykırı olarak geleneksel veya Batılı kültürün dışında "saf" bir din yaratma girişimidir.

İslami radikalleşmenin bugünkü tüm biçimleri (ki ben bunu "yeni-fundamentalizm olarak adlandırıyorum, bu mutlaka şiddet veya siyasal radikalleşmeyi beraberinde getirmesi gerekmez) kültürel köksüzleşmenin ve globalleşmenin hem sonucu hem de amilidir. Afganistan'da Taliban, geleneksel kültürü Batılı saldırılara karşı korumak amacıyla savaşıyordu. Tam tersine başlangıçta Amerika ile iyi ilişkiler içindeydiler ve öncelikli olarak geleneksel Afgan kültürüne karşı savaşıyorlardı (Burada kültürü hem sanat ve edebiyat anlamında hem de top-

lumsal olarak aktarılan davranış kalıpları, inançlar ve kurumlar şeklinde antropolojik anlamda kullanıyorum). Müslüman dünyada Selefiler ve Tebligciler, aralarındaki farklılıklarına rağmen saf İslamı kendi özünden saptırdığı ve bozduğu gerekçesiyle suçladıkları geleneksel Müslüman kültürüne karşı savaşıyorlar. Bu tür bir söylem, kültürel olarak köklerinden kopmuş olan ikinci kuşak müslümanlar arasında oldukça başarılı sonuçlar vermektedir. Çünkü bu söylem, onların kendi köksüzlüklerini temellendirmesine ve haklı kılmasına yarıyor: Onlar helal fast-food'ları geleneksel yemeklere tercih ediyorlar. Mahrumiyet hissiyle birleşen kuşaklar arası uçurum birden bire değer kazanmaktadır: (Büyük)babalarının İslamını reddettikçe daha "hakiki bir müslüman olma" şansları var. Dindarlığın bireyselleşmesi, kendi kendine öğrenim, kuşaklararası uçurum, (yerleşik dini liderler de dahil olmak üzere) otoritenin reddi, aile bağlarından kopma, (babalarının etnik cemaati de dahil olmak üzere) geniş cemaat içinde sosyalleşme eksikliği ve sekter bir gruba ak-raba küçük bir grup içine çekilme... İşte tüm bu faktörler radikallerin kültürel köksüzleşme sürecinin çapını göstermektedir.

Özgünlük arayışı, artık saf bir kimliği koruma arayışı değildir. Daha çok tarihüstü, soyut ve hayal edilen bir İslama dönme arayışıdır. Bu, belirli bir ülke, gençlik veya aile kökleri için bir nostalji meselesi değildir. Bu anlamda, "Batılılaşma" Batı dışında bir şey olup ona karşı karışık duygular beslenmektedir. Her ne kadar bu davranış uygun bir zemin hazırlasa da şiddete yol açmaz. Şiddeti açıklayan iki öğe var. İlk sorun, bu radikaller hiç bir reel cemaate mensup değiller. Onların cemaati belirli bir toplum veya kültüre dayanmamaktadır. Bu nedenle onların dini tecrübesi (dini inanç ve eylemleri) yeniden inşa

edilmesi ve deneyimlenmesi gereken bir tecrübedir. Onlar sanal bir ümmete (inançlar cemaati) referans etmekte ve varlıklarını onların davranış ve eylemlerine dayandırmaktadırlar. Küfür ve irtidat konusundaki saplantıları, İslamın sosyal otoritesinin kaybolmasıyla ortaya çıkmaktadır. "Hayal edilen" cemaat, "gece rüyasında" görülmektedir. Burada "sınır" meselesi öne çıkmaktadır. "İslama küfredeni" keserek Muhammed B. kelimenin hakiki anlamıyla sınırı kurbanının boğazına çizmektedir.

Eğer başka teröristlerin kalıplarını incelersek, başka ve daha çok siyasal bir yaklaşım görebiliriz: Onların amaçları yetmişli yıllardaki Batı'daki aşırı sol kesimin geleneksel amaçlarıyla aynıdır. Karşı oldukları şey Hristiyanlık değil Amerikan emperyalizmidir. Hatta eğer onlar daha öncekilerin bilmediği çapta bir kitle katliamı yaparken bile hala Baader Meinhof, de Rode Brigades ve Carlos tarafından açılan yolu takip ediyorlardı. "Medeniyet kavgası"nın savunucuları Irak'ta rehine filmlerine bakmalılar: Gözleri bağlanmış bir rehine "denek", radikal bir örgüt adına tıpkı 1978 yılında İtalyan Kızıl Tuğaylar örgütünün Aldo Moro'yu öldürdüğüne benzer bir teknikle infaz yapmaktadır.

Çokkültürlülüğün Ötesi

Van Gogh'un öldürülmesi Hollanda toplumunda çokkültürlülüğün iflası olarak yorumlandı. Çokkültürlülük birden bire negatif olarak algılandı. Oysa olumlu anlamdan olumsuz anlama geçişte bile çokkültürcü entellektüel paradigma etkili olmuştur. Çokkültürcülük açık bir şekilde iflas etmiştir, fakat başka bir nedenle. Başvuru temeli olarak gösterilen kültür ortadan kaldırılmaktadır, oysa şiddetin esas nedeni budur. Büyük medeniyetler arasındaki bölgesel sınırların aşındığı bir dönemde, zihinsel sınırlar kaybolmuş hayali medeniyetlere ikinci bir hayat kazandırmak üzere yeniden keşfedilmektedir: Çokkültürlülük, azınlık gruplar, medeniyetler savaşı ya da diyalogu, cemaatçilik vs. kavramlar buradan çıkmaktadır. Etnik ve dini aidiyet gruplar arasında yeni sınırlar çizmek üzere devreye sokulmaktadır. Bu yeni etnik ve dini sınırlar herhangi bir coğrafik bölge ya da alana denk düşmemektedir. Bunlar düşüncelerde, tutumlarda ve söylemlerde iş görmektedir. Bunlar bölgesel değil daha fazla söyleseldirler. Bu sebeple sabırsızca vurgulanmakta

ve savunulmaktadır. Çünkü kırılğan ve geçicidirler. İslam'ın bölgesellikten çıkması yeni bir tanım arayaşına yol açmaktadır. Çünkü İslam, dışardan bakanların algıladığı üzere bütün farklılıklarına rağmen artık bölgesel kültürlerin içine gömülü değildir.

Kültür kavramı Batı'da açık bir kriz içindedir. İslam'ın bir Avrupa ülkesinden diğerine nasıl farklı bir tehdit olarak algılandığını görmek ilginç bir durumdur. Fransa'da "başörtüsü" meselesi Fransız ulusal kimliği hakkında bir tartışma olarak karşılanırken, İngiltere'de başörtülü olarak okula giden kızlar meselesi bir kaç şaşkınlığın sorunu olarak görülmektedir. Bu, İngiltere'nin Fransa'dan daha toleranslı olduğu anlamına gelmiyor. İngiltere'de helal usüllere göre hayvan kesimi kesinlikle yasaktır, halbuki bu Fransa'da hiç bir zaman bir problem olmamıştır. Kuzey Avrupa'da hayvanların korunması meselesi hemen hemen en başta gelen bir medeniyet kazanımıdır (Bu sebeple hiç kimse Pim Fortuyn'in bir hayvan hakları eylemcisi tarafından öldürülmesine inanmamıştır). Lisan meselesi de karmaşık bir olgudur. Fransa ve İngiltere'de müslümanlar yaşadıkları Avrupa ülkesinin dilini konuşmaktadırlar. Hatta bu ülkelere gelmeden önce bu dili biliyorlardı. Oysa Hollanda'da bu durum söz konusu değildir. Her ne kadar bu ülkede kalmak niyetini taşıyorlarsa da Hollanda'ya yeni gelen kişiler yoğun olarak dil ağırlıklı bir uyum kursu izlemek zorundalar. Mesele, Avrupa'da daha fazla entegrasyon meselesi değil, fakat farklı Avrupa dillerinin statüsü meselesidir. İslam, Avrupa'ya Avrupa bütünleşmesinin ulusal kimliklerin siyasal boyutlarını zayıflattığı bir zaman diliminde gelmiştir. Geleneksel ulus devletler yavaş yavaş ortadan kalkmaktadır. Aynı zamanda göçün sonuçlarından biri olarak ulusal birlik ve bütünlük ortadan kalkmaktadır. Avrupa kimliği gözden geçirilme sürecindedir ve "İngilizlik", "Hollandalılık", "Fransızlık" gibi yeni terimler doğmaktadır.

Avrupa tarihsel olarak göçle baş edebilmek için iki model uygulamaktadır: Asimilasyonizm (Fransa) ve çokkültürcülük (Kuzey Avrupa). Her ikisi de aynı nedenlerle başarısız kalmaktadır. Bunlar kültür ve dinin ilişkisini göz ardı etmektedir. Fransa ithal edilen kültürlerin aşamalı olarak ortadan kalkacağını ve bireysel bir asimilasyona yol açacağını sanmakla yanılmıştır. Kuzey Avrupa saf kültürlerin cemaat bütünlüğünü muhafaza edeceği ve

yeni kuşakları sosyal denetim altında tutacağı fikrindeydi. Saf bir dini kimlik varsayımından dolayı bu da başarısız kalmıştır. Her iki durumda da ortaya çıkan soru, yeni grupların kendilerini "göçmen" veya "kültürel azınlık" olarak değil "müslüman" olarak algılayıp yada algılamayacağıdır. Her ne kadar başlangıçta farklı yaklaşımlara sahip olsalar da bu demektir ki Avrupa aynı meydan okumayla karşı karşıyadır: "Saf" bir din olarak İslam'la nasıl baş edilecektir? Fakat İslam'ın saf bir din olarak ortaya çıkması, "Doğu" ile "Batı" arasını su geçirmez bir şekilde ayırma yol açmamaktadır, fakat bir yandan muhafazakar bir kültür ile dini değerlerin yeniden keşfi, öte taraftan ilerici ve liberal düşünceler karşı karşıya gelmektedir. Fakat değerler belirli bir kültürün ifade biçimleri değildirler.

Pim Fortuyn anti-İslamî bir gündemle Hollanda'da politikaya girdiğinde geleneksel Avrupa değerlerini değil fakat yetmişli yıllarda tutucu hristiyan geleneğe karşı kazanılmış olan eşcinsellerin haklarını savunuyordu. Faslı İmam el-Moumni'nin bir radyo konuşmasında eşcinselliği, geleneksel ulema gibi bir günah değil bir hastalık olarak nitelmesi ve toplumda yayılma istidadı gösterdiğini açıklaması Pim Fortuyn'in kızgınlığına neden olmuştur. İmam, eşcinselliği bir hastalık olarak ilan etmekle modern zamanlarda Katolik kilisesinin çizgisine düşmüştür. Eşcinselliği günah olarak nitelerek, ama yasal haklar verilmesine karşı çıkmak kilise için şu an modern ve insani bir pozisyonudur. İslam hakkındaki tartışma Avrupa ruhuna yönelik bir Avrupa araştırmasıdır.

DİPNOTLAR:

(*) Bu makale "The International Institute for the Study of Islam in the Modern World" (ISIM) tarafından yayınlanan *ISIM Review* (15, Spring 2005, sayfa 6-7) adlı üç aylık dergiden çevirilmiştir.

(**) Centre National de la Recherche Scientifique (Paris) kurumunun direktörü ve *Globalised Islam* (London: Hurst & Co., 2004) adlı kitabın yazarıdır. Email: oroy@compuserve.com

1- Bakınız: *Globalised Islam* (London: Hurst & Co., 2004), Chap. 7; see also Marc Sageman, *Understanding Terrorist Networks* (Pennsylvania: Pennsylvania University press, 2004).